

## İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİ

### 1.Ünite- İslam Düşüncesi ve Kaynakları

1- İslam düşüncesine bu ismin verilmesinin sebebi nedir?

Cevap- Sadece düşünürlerin Müslüman olmasından değil, aynı zamanda Kur'an ve Sünnet gibi İslam dininin en temel iki kaynağının böyle bir düşüncenin oluşumuna ve gelişimine doğrudan ve dolaylı etkide bulunmasındandır.

2-“Dinin Doğal tarihi” adlı eserinde “Tek Tanrı inancı insanlık düşüncesini fakirleştirmiştir” diyen İskoç asıllı filozof kimdir ?

Cevap- david humme

3-İslam düşüncesinin kapsamı nedir ?

Cevap – Kuramsal felsefe(mantık ve \*\*\*\*fizik); Pratik (ameli) Felsefe (hukuk , siyaset, ahlak ve iktisat felsefeleri) ; Kelam ; Tasavvuf ; Bilim Felsefesi ; Din felsefesi ; Dil felsefesi ve Tarih felsefesi

4- İslam Düşüncesinin kaynakları nelerdir ?

Cevap – İslami kaynaklar – Yabancı kaynaklar – Müslüman milletlerin eski kültürleri – Yabancı eserlerin tercümesi – Hermes geleneği – Yunan Helenistik düşüncesi – Sasani düşüncesi –Hint düşüncesi.

5-Yabancı eserlerin Arapçaya ilk tercüme girişimi ne zaman olmuştur ?

Cevap- Hz. Ömer zamanında İran da bulunan Pehlevice eski İran krallarının tarihine ait Hudayname adlı eseri Hz.Ömer e gönderirler. Hz Ömer eserin Arapçaya tercümesini emreder. Ancak, Hz Ömer tercümenin ilk bölümünü okuyunca; hoşuna gitmez ve eserin tercümesini durdurur.

6-Genelde yabancı eserlerin Arapça ya tercümesi ne zaman kabul edilir ?

Cevap – Emevilerin son döneminde Halid b. Yezid ile.

7-İlk sistematik tercüme faaliyetleri ne zaman başlamıştır ?

Cevap- memun un Bağdatta 830 yılında Beytul hikme okulunu açmasıyla.

8-İlk dönem Arapça tercüme faaliyetlerinde kimler kullanılmıştır ?

Cevap- Sabiilik, Süryanilik gibi Hristiyan mezheplerine dahil Arap asıllı veya olmayan Sabi veSüryani Mütercimler.

9- Bu dönemin meşhur mütercimleri ?

Cevap – Sabit ibn Kurra (sabidir,bir rivayete öre sonra Müslüman olmuştur); Oğlu Kura ibn sabit (Müslüman) ; oğlu Sinan ibn sabit (Müslüman); İbn Mukaffa (İranlı zerdüşlükten sonra İslam a geçmiştir); Oğlu Muhammed; Osman el dımişki (Müslüman )

10- İnsanlık tarihinin en eski düşünce geleneği ?

Cevap- Hermes geleneği

11- Hermes kimdir ?

Bugün bazı yazarlar , babilli , mısırlı ve yunanlı olmak üzere 3 ayrı herместen bahsediyorlarsa da tekbir hermes vardır. Bu, Babil de yaşayan herместir. Müslüman düşünürlerin çoğu özellikle Suhreverdi el-Maktul, hermes in Hz, İdris olduğu kanaatindedirler. Sözelimi bazı Dürzi yazarlara göre Mehdi, herместir.

12-Aristonun hermenötik kitabı, Arapçaya hangi isimlerle çevrilmiştir ?

Kitabül-ibare veya Kitabüt tefsir

13-İslam düşüncesinin en önemli yabancı kaynağı ?

Antik yunan Helenistik düşüncesi

14- Antik yunan düşüncesi hangi devrede oluşmuştur?

m.ö 6. Yüzyıldan Thales ve yedi hakim zamanından, Aristo nun ölüm yılı olan m.ö 324 yılınan kadar süren devrede oluşan düşüncedir.

15-Bu dönemdeki filozoflar kaç a ayrılır ?

Sokrat öncesi filozoflar ve Sokrat sonrası filozoflar.

16- İslam düşüncesine, eserlerinin Arapça çevirileriyle doğrudan kaynaklık eden filozoflar kimlerdir ?

Eflatın (platon) , Aristo (aristoteles) , Plotinus , proclus , galen , alexandre d'afrodise.

17- Hint hikmetlerine ait Kelile ve Dinme adlı meşhur eser nasıl Arapçaya tercüme edilmiştir?  
Saniitçe den değil, onun Farsça çevirisinden Arapçaya tercime edilmiştir.

18- Hint incelemesi (Tahkik ma li l hind) eseri kimindir?  
Biruni

19- İskenderiye mektebi nasıl kuruldu ?

Makedonyalı İskender (büyük İskender) m.ö 331 yılında Mısır ı fethedince , orada bugünkü İskenderiye şehrini kurdu ve bu şehir kısa zamanda bir ilim ve felsefe merkezi oldu. Burada iki mektep kuruldu. Birincisi, Hristiyan kelamcısı Orijen in kurduğu ilahiyat mektebiydi. İkincisi de ammonius sacca sını kurduğu felsefe mektebiydi. Bu felsefe mektebinde, daha çok eflatun felsefesi gnostizmle yeniden yorumlanarak yeni-Eflatunculuk şeklinde öğretiliyordu. Burada Aristo nun eserlerinin eflatunculukla yorumlanmasıyla, eflatuncu-Aristoculuk ortaya çıktı. Burada yetişen filozoflar arasında , plotin , porhyry , proclus gibi kimseler vardı. Daha sonra bu mektep ve orada bulunan büyük kütüphane emevi halifesi Ömer b abdulaziz devrinde Antakya ya taşındı.

20- Urfa ve Nusaybin mektebi nasıl kuruldu?

Urfa mektebi , İranlılar tarafından 363 yılında kuruldu. O Hristiyanlaşan İranlılar için Yunancayı ve Hristiyanlığı öğretmek için açılmıştı. Ancak , Aristo mantığı ve Porfyrious un mantık kitabı isagoji orada uzun bir zaman okutuldu. Bu mektep 489 yılında Bizans imparatoru zenon tarafından kapatıldı.

21- Cundişapur mektebi ?

Cundişapur İran ın huzistan bölgesinde sasani hükümdarı 1.Şapur tarafından kuruldu. Bu hükümdar oraya Rum eserleri yerleştirdi. Onlarla birlikte Yunan ilmi bu şehre de girdi. Eğitim dili Süryanice ve pehlevi idi. Meşhur tabip bahteyşu ailesi burada yetişmiştir.

22-Antakya mektebi ? M.s 3. Yüzyılda hristiyanlık özellikle de Nasturilik eğitimi için Antakya da bir dini mektep açılmıştı. Bu mektepte Hristiyanlığın yanı sıra eflatuncu ve fisagorce felsefeler okutuluyordu. Burada hocalık yapan en önemli bilgin , Süryani Probus tur. (Ömer b abdulazizin mektebi farklıdır)

23-Harran mektebi ?

Harran mektebi hermenötik geleneğinin son temsilcisidir. Harran mektebi astronomi , astroloji , matematik ve felsefe alanında faaliyet gösteriyordu.

24-Hz Peygamber (sav) ilk Müslümanların sağlık ihtiyacını karşılamak için ne yapmıştır ?

Müslüman olmamış yakınlarından teyzesinin kocası harise adlı kişiyi, İran daki cundişapur medresesine tıp öğrenmesi için göndermiştir.

25-İslam felsefesinin tanımı?

Müslümanlar 12. Ve 13. Yüzyıllarda Müslüman filozoflar için ‘‘Felasifetü’l İslam’’ , ‘‘ el-Felasifetül-Müslimin’’ demişlersede 19. Yüzyıla kadar ‘‘islam felsefesi’’ tabirini kullanmamışlardır; Müslüman filozofların ürettikleri felsefi düşünceye ‘‘felsefe’’ demişlerdir. İslam dünyasındaki felsefeye ‘‘ İslam felsefesi ‘‘ denmesi, 19, yüzyılda oryantalistler ile başlamıştır ; daha sonra bu tabiri Müslümanlarda kullanmışlardır. bazıları İslam felsefesi tabirinden İslam dininin , yani Kur an ve sünnetin felsefesi gibi anlamaktadır. Bu doğru değildir. İslam felsefesi sadece İslam dünyasında ortaya çıkıp gelişen felsefenin adıdır.

26-Felsefe kelimesinin sözlük anlamı ?

Orjinali Yunanca Filosofia dır .İlk defa fisagor kullanmıştır. Filo : sevgi , Sofia : hikmet. Filosofia:Hikmet sevgisi.

27- Felsefenin İstılahi tanımı ?

Kindi : Felsefe insanın kapasitesi ölçüsünde sahip olduğu ve ebedi külli şeylerin hakikatlerinin mahiyetlerinin ve sebeplerinin bilgisidir.

Farabi :Felsefe (hikmet) , Bizatihi vacibi vücud olan Hakk ın vücudunun, Vücud olarak bilinmesidir.

İbn Rüşd: Flsefe ‘‘ Sanat eseri olarak varlıklar üzerine düşünme ve Yapıcı (es-sani)yı tanımadır.

İbn Hindu : Felsefe ruhun ilim ve amelle terbiye edilmesidir.

28- Kindiye göre hikmet nedir ?

Hikmeti bir fazilet, iyi olanın tatbiki olarak görür: ‘‘Hikmete gelince o,( akli) kuvvenin faziletidir ; o, külli şeylerin hakikatleri ve bilgisi, hakikatleri yönünden sevilen şeyin yapılmasıdır. ‘‘ O halde hikmet, kesin doğru bilgi, yapılması fazilet olan bir hareket tarzıdır. Hikmet, felsefeden daha geniş bir mana taşır. Her hikmet, felsefedir ; fakat her felsefe hikmet değildir.

29- Filozofun (feylesof) tanımı ?

Filo : sevgi , sofos: hikmet sahibi. Filozofos hikmet seven anlamına gelir.

### 30- Filozofun ıstılah anlamı ?

Kindi : Feylesof ilminde hakkı bulan ameline hakla amel eden kimsedir, denebilir. Kindinin tarifinde feylesof ilimde amacı gerçeği bulmak isteyen ve fiilde amacı ise gerçeği yaşayan kimse demektir.

Farabi : “Feylesof (el-hakim) bizatihi vacib-i vücud un kemal derecede bilgisine sahip olan kimsedir” Farabinin tanımında feylesof, Allah ı en iyi bilen kimse olarak tanımlıyor.

### 31- Hakim hekim ilişkisi ?

Antik çağda filozofa hakim(sofos) denirdi. Hakim , hikmet sahibi, bütün bilgileri kendinden bulunduran kimse demektir. Hakim sözünün filozof sözünden daha umumi ve derin bir manası vardır. Her hakim filozoftur, fakat her filozof hakim değildir.

### 32- Felsefi akımlar ?

Sofistaiyye (sofizm) : Yunanlı sofistlerden etkilenen Müslüman düşünürlerdir. İndiye , İnadiyye ve Laedriye gibi alt kolları vardır. Bunlar için hakikatın ölçüsü insandır. Doğruluk ve yanlışlık insanın dilini kullanmasına bağlıdır. Her şey bir çeşit dil oyunudur.

Reybiyye ( Şüphencilik): Yunanlı şüpheci filozoflardan etkilenen Müslüman düşünürlerdir. Doğru ve hakikat hakkında insanın sabit bir bilgisi olamayacağını savunurlar; zira duyular insanı yanıltır derler.

Tabi'yyun: Tabiatçı ve natüralist düşünürler. Bunlar bugünkü tabirle “’deist” düşünürlerdir. \*\*\*\*fizik düşüncelere önem vermezler. Bilimin sadece deney ve tecrübeye dayanması gerektiğini söylerler.

Bilinmezcilik ( takafü-i edile) : Hiçbirşeyin doğrulanamayacağını savunanlardır. Onlara göre i bir şeyin doğruluğu veya yanlışlığı hakkındaki deliller ve karşıt deliller eşit derecede geçerliliğe sahiptir. Batı felsefi kavramıyla ifade edilecek olursa bu akıma agnotisizm denebilir.

### 33 –Sistemsel felsefi ekoller ?

Meşşaiyye – rivakiyye – İşrakiiyye

### 34- Meşşaiyye ne demektir ?

İslam Aristoculuğu

### 35- Bu ekole bağlı İslam filozofları ?

Kindi – Farabi – İbn sina – İbn Bacce – İbn Rüşd

36-Meşşai filozoflar kimi takip etmişlerdir ?

Aristoyu. Bilgi kuramları , mantık ve psikoloji üzerine dayanır ; tündengeli benimseler.

37- Meşşai filozofların varlık kuramı ?

Varlık kuramları; tümellerin somut dünyada gerçeklikleri yoktur ; tikellerin gerçeklikleri vardır. Varlığı en genel olarak üç kısma ayırırlar: Zorunlu (vacib) , mümkün , mümteni. Tanrı zorunlu varlıktır; Tanrı dan başka bütün varlıklar mümkün varlıklardır. Mümteni varlık , gerçekliği hiçbir şekilde düşünülmeyen varlıktır.

38- Meşşailere göre varlık kavramı ?

Varlık kavramının ve \*\*\*\*fiziğin 2 temel ilkesi vardır. Birincisi , mantık ilkeleri ; ikincisi, nedensellik (illiyet) ilkesidir. İlk ve mutlak nedeni zorunlu varlık olan Tanrı'dır. Somut dünyada' yani alemde ise dar anlamda nedensellik ilkesi vardır; bir mümkün varlık başka bir mümkün varlığa neden olur.

39- Meşşailerin neden sıralaması nasıldır?

1- Fail neden 2- Şekli(suri) neden 3- Maddi neden 4-gaye(ga'i) eden

40- Rivakiye ne demektir?

Bir ıstılah olarak genelde Stoacılık i özelde "İslam Stoacılığı" demektir. Rivakiye diye müstakil bir İslam felsefesi ekolü yoktur. Burada hatırlanması gereken ilginç bir Osmanlı düşünürü vardır: Üstüvani Mehmet efendi. Mehmet efendi, derslerini ve vaazlarını Ayasofya camiinde direk dibine oturarak veya yaslanarak verdiği için kendisine, Stoacı anlamına gelen "Üstüvani" lakabı verilmiştir.

41- İşrakîyye ?

İşrakîyye meşhur filozof Şehabeddin sünreverdi el-maktul ün kurduğu özel bir felsefenin adıdır. Bu felsefeye kendisi "Hikmetü'l İşrak" demiştir. Hakikatin, akılla değil doğrudan doğruya sezi veya genel bir iç aydınlanmayla elde edileceği esasına dayanan İşrakilik, genelde Aristoculuki Özelde Meşşailiğe bir aksülamel olarak doğmuştur. İşrak kavramı İlk defa Farabi ile ortaya atılmıştır.

42- Suhreverdinin mantık anlayışı ?

Pertevname adlı mantık eserinde suhverdi, önce Aristo nun kategori anlayışına karşı çıkar. Dha sonra kant'ın da söyleyeceği gibi kateorileri, varlığın değil zihninin kategorileri olduğunu söyler. Arist nın on kategorisi yerine , sadece iki kategoriden bahseder. Bnlardan birisi , "Hey'e" dir ;

ikincisi ‘‘Cevher’’ dir . Hey’e varlığın yapısını oluşturan bütünlük, bünyesidir. Cevher, varlığın özü veya mahiyetidir.

43-Suhreverdinin \*\*\*\*fizik anlayışı ?

Aristocu ve meşşai \*\*\*\*fiziğin özcü bir \*\*\*\*fizik olmasına karşın, işraki \*\*\*\*fizik , varoluşsal bir \*\*\*\*fiziktir. Yani varoluşta, varlık özden önce gelir. Yani Hey’e önce yaratılır; sonra ona cevher (öz) verilir.

Suhreverdinin en temek \*\*\*\*fizik kavramı nur kavramıdır. Nur heykelleri adlı eserinde anlattığı gibi Nur, Tanrı Nur’udur; varlık, Nur un derece derece yansımasıyla oluşmuştur. Bu açıdan suhverdinin \*\*\*\*fiziği bir Nur \*\*\*\*fiziğidir.

44- Suhreverdiyi \*\*\*\*fiziğe iten sebep nedir?

Necmettin Kübra dan ders alması.

45- Ansiklopedistler ?

İhvanü’s safa (safa kardeşleri) gizli, gizemli bir ansiklopedist felsefe cemiyetidir. 52 risaleden oluşan bir eser yazmışlardır; Bu eser ‘‘Resail ‘ veya ‘‘ Resailu İhvani’s-Safa ‘‘ olarak bilinir.

46- Gazzali ?

Aristo ve Meşşai filozofların felsefesini iyice öğrenmiştir. Bu felsefeyi doğru biçimde özetleyen ‘‘Makasidu’l Felasife’’ adlı eseri kaleme almıştır.

Aristocu- Yeni eflatuncu farabi ve ibn sina \*\*\*\*fiziğini, hem kendi felsefesine hem de İslam ‘ a aykırı gördüğünden, ikinci önemli felsefe kitabı olan tehafüt el felasifeyi yazarak özellikle ibn sinayı tenkit etmiştir. Bu tenkitleri 23 mesele olarak belirlemiştir. Üç meselede filozofları ‘‘küfürler’’ itham etmiştir. Bunlar alemin kıdemi . Allah ın cüzileri bilmediği ve dirilişin sadece ruhsal olacağı meseleleridir.

Gazzalının modern felsefeye 3 önemli katkısı vardır. Birincisi yöntemsel şüphecilik. İkincisi varlıksal iyimserlik düşüncesidir. Üçüncüsü nedensellik ilkesini tenkit ve reddetmesidir.

Genel olarak bakıldığında Gazzali felsefesi , her yönüylebir mümküncülük (contengence) \*\*\*\*fiziğidir.

47- Ebu-l berekat el bağdadi ?

Aslen Yahudi olan bu filozof, orta veya ileri yaşında Müslüman olmuştur. Bağdat çevresinde yetişen el bağdadi nin en önemli felsefi eserinin ismi ‘‘muteber fil hikme’’ dir. Ona göre zaman varlığın sayımıdır; yani varlığın bekasının müddetidir.

#### 48 – İbn Haldun ?

İbn Haldun , birçok eserinin yanında ‘‘el mukaddime’’ eseriyle şöhret bulmuştur. Kitabul iber adlı tarih kitabına giriş olarak yazdığı el mukaddime , özellikle tarih felsefesi , sosyoloji ve siyaset gibi kültür ilimleri açısından önemlidir.

Bugün birçok bilgin onu, tarih felsefesinin ve sosyolojinin kurucusu olarak kabul etmektedir.

Bilindiği gibi Aristo ve Aristocu filozoflar, kendi ilim anlayışlarından dolayı, tarihi ve benzer insanş kültürel ilimleri ilim saymamaktadır. Çünkü onlara göre ilim sabit olup değişmemelidir: Tarihi ve sosyal olaylar sürekli değiştiği için bunlar ilim sayılmamıştır.

#### 49- Endülüste felsefenin canlanması ?

Endülüs’te bilim ve felsefe Muhammed bin Abdurraman ‘ ın saltanatı zamanında başlamıştır. Bu faaliyetler 2. El-hakem zamanında çok daha hız kazanmıştı; birçok Endülüslü, Doğu İslam dünyasına giderek bilim ve felsefe öğrenip geri dönüyordu. Ancak 2. Hişam zamanında durum tersine döndü; dini ilimlere olan aşırı rağbeti felsefi bilimlerin önüne geçti.

#### 50- Osmanlıda felsefi düşünce ?

Felsefi düşünceyi yeniden canlandırmada ilk adım bizzat fatih ile başlamıştır. Lale devrinde özellikle bizzat damad İbrahim paşa nın girişimleriyle felsefi ve akli ilimlere yeniden bir merak uyanmıştır.Söz konusu paşa nın otuz kişiden oluşan bir tercüme heyeti kurarak, Grekçe den (yunanca), arapça’dan ve farsça ‘ dan bir kısım felsefi eserlerin Türkçeye tercümesini sağlamıştır. Osmanlı mantıkçıları Ali Sedat ve Salih zeki’ye kadarı Klasik mantıkla iştigal etmişlerdir: Batı da gelişen modern mantık, ancak bu iki ilim adamıyla Osmanlıya girmiştir.

#### 51- Osmanlıda tehafütçülük veya gazzalicilik-ibn rüşdcülük ?

Fatih devrinin ünlü 2 alimi hocazade ile Alaeddin tusi den gazali ile ibn rüşd arasındaki felsefi tartışmaların ele alınmasını isteyince, Gazzali ile ibn rüşd ün tehafütlerini yeniden okuyarak, Osmanlı alimleri onlardaki meseleler üzerine akıl yürütmüşlerdir. Bazı konularda gazali, bazı konularda ibn rüşd haklı görülmüş ise de bazı konularda da alimler kendi özel fikirlerini vaz etmişlerdir.

İlk iki tehafüt kitabı, dolayısıyla hocazade ve alaaddin tusiye aitti; hocazadeninki tehafütül felasife adını taşıyan, tusi ninki ‘‘ kitabüz zahira adını taşıyan.

#### 52-Osmanlıda eflatunculuk?

Bazı Osmanlı düşünürleri doğrudan eflatunculuğa meyletmişlerdir. Bunlar arasında Muslihiddin b . sina , risale i eflatuniye isimli bir eser yazarak eflatun fikirlerini tanıtmış ve eserini 2. Beyazid a takdim etmiştir: Eflatun un ideler nazariyesiyle ilgilenen diğer bir Osmanlı düşünürü de İbrahim kasapbaşızade dir: Onun risale fi’l-musuli’l-eflatuniyye adlı eseri meşhurdur.



### 53- Osmanlıda Aristoculuk ?

Özellikle Osmanlı mantık çalışmalarında ve tehafüt tartışmalarında Aristoculuk Osmanlı felsefesinde her zaman varolagelmiş ise de , 18. Yüzyılda , yani lale devrinde , yukarıda da işaret ettiğimiz gibi saf Aristoculuğa doğru bir eğilim baş göstermiştir. Bundan meşhur bilgin yanyalı es'ad hoca efendi önemli rol oynamıştır. Yunanca bilen es'ad efendi, Aristo mantığı üzerine , Aristo nun yunanca mantık yazılarına dayanarak önemli çalışmalar yapmıştır. Aynı şekilde aristonun fiziği üzerine de çalışmalar yapmıştır; Aristo nun fizik kitabını yunanca aslından Arapçaya çevirmiştir.

### 54-Osmanlıda işrakilik ?

İşrakiliğin 17. Yüzyıldaki en büyük 2 temsilcisinden biri kasapbaşızade dir; yazdığı risale fi akvali'l-ışrakıyye adlı eseriyle işrakiliği tanıtmıştır. Diğeri , İsmail Ankaravi dir; O , Suhreverdi nin Heyakilü'n – Nur adlı meşhur eserine ‘‘İzahu'l-Hikem’’ adıyla çok güzel bir şerh yazmıştır.

### 55-Osmanlıda İbn Sinacılık ?

Ahlak konusunda kınalızade ali efendinin ahlak ı alai si önemlidir. Mantıkta , molla fenari nin şerh-i isagoci si , Yahyalı esad efendinin , Kilisli Abdullah efendinin ve gelenbevi nin birçok mantık eserleri önemlidir. Psikolojide , el kafiye' nin ruh ve nefis ile ilgili üç eseri, idris-i bitlisi nin risale fin nefis i kasapbaşızade nin risale fi'r-Ruh ve n nefis i en önemli eserlerdir.

## ÜNİTE 2

1 – Kur an da ilim ve ondan türeyen kelimeler yaklaşık kaç yerde geçer ?

750

2-Kelam , felsefe ve tasavvuf okullarının ortaya çıkış sebebi nedir ?

İslam fıkıh usulünde ‘‘tearuzü'l edille’’ delillerin çatışması bahisleri bu sorunu fıkıhla ilgili alanda çözümlemeye çalışır. Nitekim İslam düşünce geleneği metinlerin zahirlerindeki bu çelişkileri anlamlandırmak için yoğun bir çaba gösterecektir.

3 – İslam ın diğeri iki semavi din geleneğinden farkı nedir ?

İslam, tarihi bir gerçeklik olarak devletle beraber var olmuştur. Yahudilik ve Hristiyanlık ise doğuşları itibariyle devletle beraber ortaya çıkamamışlardır.

4- Diğeri kültürlerin meydan okuması nasıl oldu ?

Mecusiliğin bir kolunun evrenin ve evrendeki oluş bozuluşu açıklamak için kullandığı iki ezeli ilke yani iyilik ve kötülük ilkesi cevap verilmesi gereken bir eleştiriydi. Bu doğrudan Allah'ın birliğine yönelmiş bir meydan okumaydı. Yüne Dehriyye olarak anılan gruplar evrenin zamanın eseri olduğu şeklinde görüşler ileri sürdüler. Bu görüş aynı zamanda cahiliye Arapları arasında da bulunmaktaydı. Yine tabiatçılar olarak isimlendirilen bir grubun Tanrı'yı dışlayarak evreni sadece tabiatın bir eseri olduğu iddiası da cevaplanmalıydı. Bu son iki eleştiri ise Tanrı'nın mutlak ezeliliğine ve varlığına yönelik bir meydan okumaydı. Yine hint kökenli Brahmanların ki berahime olarak anılmaktaydı- Peygamberliğin Allah'ın mutlak adaletine aykırı olduğunu ileri sürüyorlardı. Hristiyanlar ise Bir ama üç tanrı inancını yani teslis inançlarının doğru olduğunu savunuyorlardı. Ayrıca Hristiyanlar kendi inançlarını korumak için Kur'an'ın ezeli oluşunu da teslisin ezeli unsurlarına benzetti. İslam dünyasının kendi içinde ortaya çıkan batiniler ise hermetik kültürle ilişki içerisindeydi. Batıniler dini metinlerin zahiri manalarının önemli olmadığını iddia ettiler. Önemli olan batini deruni anlamdı. Onlara göre akli objektif bilgi kurtuluşa ve mutluluğa erdiremezdi. Kurtuluş ve mutluluk ancak masum imamların takip edilmesiyle elde edilebilirdi. Batinilerin bu eleştirileri ise dini metinlerin anlamları konusunu tartışma odağı yaptı. Dini metinlerin lafzıyla manaları arasındaki ilişki detaylı bir şekilde araştırılmalıydı.

5- İslam düşünce okulları nelerdir ?

Kelam – Felsefe- Tasavvuf

6- İslam felsefe okulları nelerdir ?

Tabiatçılık – Dehriilik – Meşşailik – İşrakilik

7- Kelam okulları nasıl ortaya çıktı ?

Hz Peygamber (sav)'in ölümünün arkasından kimin halife olacağı sorunu ortaya çıktı. Hz Ali'nin sonraki taraftarları halifenin kimin olacağının dinen, vahiy yoluyla belirlendiğini iddia etmişlerdir. Hz Osman'ın öldürülmesiyle ardından Hz Ali'nin hilafeti döneminde meydana gelen Cemal ve Sıffin savaşları meydana gelmiştir. Bu bağlamda bir Müslümanı öldürmenin dini hükmü, imangünah, kader-cebir, tekfir gibi konular tartışılmış ve çözümler aranmıştır. Mehdi inancı böylesi bir ortamda tartışılmaya başlanmıştır. Öte yandan emeviler yönetimlerini meşrulaştırmak amacıyla cebir inancını yaymaya çalışmışlardır. Bütün bunlar kelam disiplininin doğmasına sebep teşkil eden iç faktörlerdir. İslam düşüncesinde kelam geleneği ise Farabî'nin de tesbit ettiği üzere 'savunma' rolünü üstlenmiştir.

8- Tasavvufun tarihsel ortaya çıkışı nasıl olmuştur?

Ekonomik zenginleşmeye tepki olarak ortaya çıkmıştır.

9- Felsefenin İslam dünyasında oluşmasında en önemli etken nedir?

Tercüme faaliyetleri.

#### 10- Dehriye ?

Dehriyye şeklimde anılan okul evrenin başlangıcı ie sonu olmadığını ve yaratılmadığını iddia etmektedir. Bu akıma maniheist inançları yaşatmak isteyen eski İran kültürüne bağlı entelektüeller arasında rastlanmaktaydı. İslam düşünce tarihinde bu materyalist felsefe akımının temsilcisi olarak İbnü’R –Ravendi kabul edilir.Bu okul alemin ezeliğini ve maddi evrenin ötesinde akıl, ruh ve Tanrı gibi manevi hiçbir varlığın bulunmadığını ileri sürmüştür. Evrende ayrı bilinçli ve irade sahibi Tanrı fikrini reddetmiştir.

#### 11- Tabiatçılar ?

Tabiatçı okul varlıktaki değişimi sebep-sonuç ilişkileri çerçevesinde sadece tabiatla açıklamaktadır. Cabir b Hayyan kimya ilminde derinlemesine araştırmalar yaptı. Maddi evrenin yapısının açıklanmasının kimyasal analizlerle mümkün olduğuna inandı. Cabir maddenin temel yapısının “felsefe taşı” nın keşfiyle çözüleceğine inanıyordu ve bununla belki de atomu kastediyordu.

İkincisi tabiatçı filozof ise en ünlü hekim Ebu Bekir Zakeriyya er-Razi dir. Varlığın meydana gelişini beş ezeli ilke ile açıklamaktadır. Bunlar yaratıcı Tanrı, Ruh , madde , mekan ve zamandır. Razi yaratan bir Tanrı nın varlığını kabul ettiği halde dine ve peygamberlere gerek olmadığını iddia etti. Allah ın evrenle sürekli ilişkisini mümkün görmeyen deist görüşü savunduğu için İslam dünyasında takipçileri olmadı.

#### 12-Meşşai filozoflar niçin Aristo felsefesini seçmişlerdir ?

Aristo nun zamanına kadar olan bütün bilgi birikimini tutarlı ve sistemli bir yapı içerisinde tasnif etmesidir. Aristonun kitapları bilimsel bir dilin kurucu ve açıklayıcı kavram ve teorilerini sunmaktadır. Aynı zamanda hakikatin hakikatle çelişmeyeceği ilkesine dayanarak, bu yapının belli değişiklik ve tadilatla beraber İslam diniyle uyumlu olduğunu düşünüyorlardı. Diğer önemli sebep Aristo nun orijinal fikirlerini ve değerlendirmelerini sunarken izlemiş olduğu mantıki tutarlılık şeklinde ifade edilebilir. Aristo felsefei sisteminin bütüncül, tutarlı ve uyumlu bir insan anlayışı imkanı sunmasıdır. Aristonun kitapları ders kitabı olmaya daha yatkındır.

#### 13- Meşşai filozoflara göre din ve felsefe ilişkisi?

Meşşai okula göre her şeyden önce din ile felsefe arasında konu ve gaye birliği bulunmaktaydı. Meşşai filozoflar aristoyu takiben felsefeyi nazari ve ameli olmak üzere iki kısma ayırırlar. Nazari felsefe \*\*\*\*fizik, fizik ve matematik bilimler gibi kendisinden sadece bilmenin ve bilginin hedeflendiği disiplinlerdir. Mantık ise nazari ilimlere bir giriş olarak düşünülmüştür. Mantık doğru düşünmenin ilkelerini ve yöntemini verir. Din insanlara tüm hitap şekilleriyle seslenir. Çoğunlukla insanların tümünün anlayacağı hitabi söylemi, daha az sık cedeli söylemi ve daha az olarak bilimsel söylemi/burhanı kullanır. 2 Bilgi kaynağı arasında çatışma veya çelişki görünen bir durum ortaya çıktığında başvurulacak metot tevildir.

Meşşai filozoflara göre tevili zorunlu kulan sebepler şunlardır: 1- İnsanların anlama kabiliyetleri farklıdır ve farklı yöntemlerle öğrenirler. 2- Dini metinler zahirleriyle ele alındıklarında kaza-kader ve Allah ın adaleti gibi konularda çelişki gibi duran ifadelerle sahiptir. 3- dini metinlerde kapalı ve müteşabih ifadeler bulunmaktadır. Bu bakımdan dini metinlerin kendisi yorumlanmaya muhtaçtır.

14- Ana hatlarıyla meşşai filozofların felsefe tanımı ?

Felsefe 2 ye ayrılır

Nazari ve Ameli (bunların her biri 3 e ayrılır)

Nazari : \*\*\*\*\*fizik – Fizik –Matematik ; Ameli : Ahlak – ev idaresi – siyaset

15-Meşşai filozofların peygamberlik anlayışları

Meşşai filozoflar dehriyye ve tabiatçı okulların aksine peygamberlik kurumunu kabul ederler ve felsefi olarak savunurlar. Vahyin gerçekleşme sürecini ittisal teorisiyle izah ederler. Yani vahiy, faal aklın yukarıdan aşağıya doğru seçilmiş insanlara bilgiyi aktarmasıdır.

16- Meşşai filozofların Tanrı anlayışı ?

Meşşailer tenzihte bulunup Yüce Allah ı her türlü eksiklikten uzak tutarlar.

17- Meşşai filozofların Evren anlayışı ?

Evren en dışta sabit yıldızlar feleğinin ve merkezde ise dünyanın bulunduğu , iç içe geçmiş eş merkezli feleklerden oluşmuştur.

Meşşai filozofların tasarımındaki felekler bu evrenin merkezinde sabit şekilde durular ve dünyanın etrafında sürekli olarak dairesel olarak dönerler. Dünyanın üstündeki felekler basit bir elementten yapılmış olup oluş ve bozuluşa sahip değildirler. Bu basit elemente cirm veya esir adı verilmektedir. Ayrıca onların hareketi sonsuz ve daireseldir. Gök cisimleri canlı yani nefis sahibi olup akıllarıyla hareketlerini ve dolayısıyla evrenin yönetimini yerine getirmektedirler. Diğer bir ifadeyle Ay üstü alem; 1)Gök felekleri, 2)gök akılları,3) gök nefisleri olmak üzere üç farklı unsurdan oluşur. Ay altı şeklinde isimlendirilen dünya ise oluş ve bozuluşa sahip olup, dört temel unsur ve bunların ilk nitelikleri ve formları olan sıcaklık, soğukluk, yaşlılık ve kuruluştan oluşmaktadır.

18- Meşşai filozoflara göre insan ?

Onlara göre insan beden ve nefis ten oluşmuştur.

19- Meşşailere göre duyu tasnifi ?

Duyular dış duyular ve iç duyular olmak üzere 2 ye ayrılır.

dış duyular: işitme , görme, koklama, tatma , dokunma

iç duyular : ortak duyu , hayal , hafıza , vehim , müfekkire

20 Meşşaiye göre nefis türleri ?

Nefis 3 ayrılır Nebati nefis- Hayvani nefis- İnsani nefis :

Nebati nefis : Beslenme – büyüme – üreme

Hayvani nefis : Beslenme büyüme üreme – İradeli hareket – Duygusal idrak(iç ve dış duyular)

İnsani nefis: Beslenme büyüme üreme iradeli hareket – İç ve dış duyular – düşünme

21- Meşşaiye göre akıl ?

Onlara göre akıl idrak ettiği konusu bakımından ikiye ayrılır 1- nazari akıl 2- ameli akıl. Aklın matematik, fizik , \*\*\*\*fizik gibi teorik konuları incelediği haline nazari akıl ismini verirler. Akıl aynı zamanda eylemler, fiiller, davranışlar ve kararlar hakkında da işlemde bulunur. Meşşai fizlozoflar aklın bu haline ameli akıl adını verirler.

22- meşşaiye göre tümel bilginin oluşması ve aklın gelişmesi evreleri ?

1- Kuvve halindeki akıl veya potansiyel akıl : İnsanın küçüklük döneminde aklın bulunduğu haldir. İnsan tümel kavramlar oluşturmaya, yargıda bulunma ve düşünme potansiyeline sahiptir fakat bu dönemde daha aktif hale geçmiştir.

2- Fiil haline geçmiş akıl : İnsan soyutlamaya , kavram oluşturmaya ve tümel yargılar oluşturmaya başladığı hale verilen isimdir. Aklın fiil hale geçmesinde duyu, mütehayyile yoluyla gelen suretler bir rol oynarlar.

3- Melek halindeki akıl: insan aklının yetkinleşmesindeki bir ileri safhayı temsil eder. İnsan aklettikçe soyutlamaya ve tümel yargılarda bulunmada yetkinleşir. Öyle ki bu durum bir meleke , alışkanlık haline gelir.

4- Müstefad akıl : Aklın bu son yetkinlik haline, müstefad, mükteseb ve zahir, beyani akıl şeklinde farklı isimler vermişlerdir. İnsan bu son yetkinlik haline yine Faal akılla ilişkiye geçerek ulaşır. Kimi Meşşai filozoflar faal akılla ikinci ilişkiye geçmeye ikinci ittisal adını verirler. İttisal , insanın dış dünyadan başlayıp duyu, hayal , müfekkire güçlerinin kullanılmasıyla heyulani aklın faal akılla ilişkiye geçerek en yetkin külli bilgiye ulaşmasıdır. Bu insanın dünyadaki nihai amacı, ulaşabileceği en son yetkinlik, tadabileceği en büyük lezzet ve kendisi adına gerçekleştirebileceği en yüksek iyiliktir.

23- meşşaiye göre insanın davranışını ortaya çıkarışı ve özgürlük ?

Aklın istek gücü üzerinde etkili olması durumuna ihtiyar denir. Onlara göre psikoloji bağlamında özgürlük , insanın akli aracılığıyla tutku ve kızgınlıklarının tutsaklığından kurtuluşudur.

#### 24- İşraki okul ?

Büyük ölçüde eflatunu kendilerine model olarak almışlardır. İşrak okulunun kaynakları arasında İbn Sina , Gazali , İbn Tufeyl , tasavvuf geleneği , İran hikmetiyle , Hermentik geleneği sayılmalıdır.

Suhreverdinin ana eseri Hikmetül işrak rasyonel bilgi kanalıyla gerçeğe ulaşmanın imkansız olduğunu savunur.

Gerçek bilgi objektif varlıklarda değil insanın kendi sübjektif dünyasında yani kendi özündedir. İşraki okul Meşşai filozofların hiçbirinin hakikat bilgisine ulaşamadığını , bunu ancak beyazid i bistami ve sehl et tüsteri gibi mutasavvıfların başardığına inanır.

#### 25- İşraki okuluna göre filozofların tasnifi ?

Sühreverdi temelde hakikate ulaşmanın iki yöntemi olduğunu belirtir. Birincisi düşünme ve akıl yürütmeye dayanan bilimsel ve akli araştırmadır. İkincisi ise keşf , müşahade ve kalbi sezgidir.

Düşünmeye ve araştırmaya muhtaç olmayan keşf yoluyla hakikatin bilgisine ulaşma düzeyine yükselmiş olan kişiye de ‘‘müteellih ‘‘ denir. Müteellih Tanrıya benzemeye çalışan kişidir.

Suhreverdi , araştırma ve iç sezgi yöntemlerini kullanmaları bakımından hakikati arayanları 3 e ayırır.

1- Teellühü esas alıp bahse önem vermeyenler.

2- Tefekkür ve rasyonel araştırmayı önemseyip teellühü ihmal edenler.

3- Her iki yolu takip edenler. İlkine müteellih 2.sine hakim denir. Suhreverdi peygamberlerle sofilerin çoğunu 1. Grupta ,Aristo ve onu izleyen Farabi ve İbn Sina'yı 2. Grupta gösterir; kendisinin bulunduğu 3. Grubun sayısının çok az olduğunu ileri sürer.

#### 26- İşrakilerin Meşşai okul eleştirileri ?

Meşşailerde varlığın en yüksek cinsleri sayılan on kategoriye cevher, hareket, izafet, nicelik ve nitelik olmak üzere 5 e indirir.

#### 27- İşrakiye göre varlığın ortaya çıkışı:Nurlar hiyerarşisi

İşraki okul varlık kavramı yerine nur yani ışık kavramını kullanmıştır.

İşraki okul varlığın ortaya çıkışını Farabi ve İbn Sina'nın sudur teorisine benzer bir şekilde açıklar. Yalnız sudur teorisindeki akılların yerine nurlar konulur.

Varlığın zirvesinde ise Nurlar nuru.Kutsal nur olan Yüce Allah bulunur. Biricik ve zorunlu olan bu nurdan diğer varlıklar ve nurlar sudur eder.

Özü itibariyle bağımsız , şuur ve idrak sahibi olan varlıklar saf nurdur. Bunlar Yüce Allah, Melekler, idealler ve insani nefisler saf nuru temsil eder. Yıldızlar ve ateş gibi varlığı başkasından olanlar ise arazi nur diye adlandırılır. Cisimler ve fiziki nesneler gibi şuurdan yoksun varlık türleri asıl karanlığı; renk, tat ve koku gibi nitelikler ise arazi karanlığı temsil eder.

Aslında Sühreverdinin felsefesinde yaratılış tıpkı İbn sina da ve diğer suduru öngören Meşşailerde olduğu gibi her şeyin Tanrı dan zorunlu bir sudur süreciyle tefeyyüz etmesiyle ,yine fitri ve zorunlu bir aşk saikiyle Tanrı ya dönmek istemesiyle açıklanır.

Nurlar \*\*\*\*fizigi, ‘Nuru’l Envar’’ ile en alt noktada ‘‘ cisim ‘‘ arasında varolan bir ışıksal yoğunluğun hiyerarşisidir.

## 28 – İsrakiyyenin Tanrı anlayışı ?

Hiçbir sıfatı , yüceliğine zeval getirir diye Tanrı ya yakıştırmazlar. Suhreverdi ye göre evrendeki varlıkların hepsi Yüce nurun aydınlatmasından başka bir şey değildir. Buna bağlı olarak da aslında evrendeki bütün sebepler sonuç olarak nurdur. Çünkü dünyadaki hareketlerin, göklerin ve elementlerin sebebi Nurlar Nur’ unun tecellilerinden başka bir şey olmayan aracı nurlardır.

## 29 – Sühreverdiye göre Peygamberlik anlayışı ?

Sühreverdiye göre peygamber bilge için bir rehber , toplum için de düzeni sağlayan kuralları koyan bir yol gösterici olarak mutlaka gereklidir.

Onlara göre mütellih hakim feyz yoluyla Nurlar nurundan marifet alır ve bunu çevresindekilere yansıtır. İlahi kaynaktan bilgi almak süreklidir. Bu kaynaktan en üst düzeyde bilgi alan insan Allah ın yeryüzündeki halifesidir. Buna kutub da denir. Kutub bazen gizli de olabilir.

## ÜNİTE 3

### 1- Cebriye mezhebinin kader inancı ?

Allah ın kainatta olup biten her şeyi ezelde belirlediğini ve insanın adeta rüzgar önündeki yaprak gibi hareket etmek zorunda olduğu

### 2-Rasyonel düşüncenin önemi nedir ?

Rasyonel düşünce olan biteni anlamadan olması gerekenin anlaşılmayacağını kabul eder. Benzer şekilde soru sormaksızın, önce-sonra, neden-sonuç şeklindeki bağlantıları kurmaksızın olayların ve dini metinlerin doğru anlaşılmayacağını ileri sürerek bilinçli itaat ile kör itaat arasında bir ayırım yapılması gerektiğini belirtir. Dahası . Allah ın sonsuz akıl sahibi olduğunu (akıl-akıl,makul) kabul ederek, rasyonel düşünmenin insanı Allah a daha çok yaklaştıracığına vurgu yapar.

### 3 – Rasyonel düşünmeye kültürel geleneklerin etkisi ?



İslam düşüncesi, diğer dünya düşünce gelenekleri gibi, kendisine zemin teşkil eden kültürel gelenekler aracılığı ile varlık kazanmıştır. Bu kültürel geleneklerin en başında dil gelmektedir.

İbn Arabi , Mevlana , Yunus Emre , Fazlur Rahman , Muhammed Arkoun gibi farklı diller ve dönemler içinde yetişen Müslüman düşünürlerin düşünme tarzları arasındaki farklılıkların biraz da ait oldukları Arapça, Farsça , Türkçe , İngilizce, Fransızca arasında ‘söyleyebilme gücü’ noktasındaki farklılıklarla irtibatlı olduklarını görebiliriz.

#### 4 – İbn Hazm ve Zahiriliğin Kültürlere bakış açısı?

İslam düşüncesinin içinde yeşermekte olduğu tüm kültürel gelenekleri Kuran ve hadislerin zahiri anlamına nispetle eleştiriye tabi tutmaktadır. Kuran ve hadislerde bulunmayan hiçbir husus İslam düşüncesinin dini karakterini belirlememelidir. Din adına yapılan yorumlar İslam düşüncesine dini bir meşruiyet sağlamaz. Bu olsa olsa ancak entelektüel bir boyun kazandırabilir. Fark edileceği üzere İbn Hazm’ın tepkisi kıyas yoluyla dini metinlerle kültürel gelenekleri ortak bir rasyonel düşünme konusu haline getirmek isteyen Hanefi , Maliki , Şafi gibi yaygın fıkıh mezheplerine mensup İslam düşünürleridir.

#### 5 – İslam düşüncesine göre dini metinler ?

İslam düşüncesi, Kur’an ve Hz. Peygamberin hadislerinde ifadesine kavuşan İslam inancının anlam dünyasını açmayı , değişen zaman ve mekanlara göre yeniden yorumlamayı kendisine en asli görev kabul etmiştir.

İnsan aklının saf (fıtrata uygun) ve mantıklı kullanımı sayesinde dini nasların asıl anlamlarına erişilebileceğine dair yaklaşımlar İslam düşüncesinin meşruiyetini daha farklı yerlerde aramışlardır. Büyük Oranda Mu’tazili ve belli ölçülerde Maturidi ve Eş’ari düşünürler tarafından savunulan bu yaklaşımda rasyonalite ya da İslam düşüncesinin aklılığı sadece Kur’an ve hadislerde nispetle belirlenebilecek bir husus değildir. Şöyle ki Kuran ve hadisler, İslam düşüncesine beşeri fıtratın sapma göstermesini engelleme noktasında bir rasyonalite kazandırmaktadır.

İslam’ın Hristiyanlıktan ayrıldığı en önemli noktalardan biri ‘‘fıtrat’’ konusudur. İslama göre insanın fıtratı iyidir Hristiyanlığa göre kötü.

El-Munkiz mine’-dalal Gazzalini’nin eseridir.

Farabi ve İbn Sina ya göre , İslam’ın kutsal metinleri felsefi düzeyde anlaşılabilir \*\*\*\*fiziksel hakikatlere insanların çoğunluğunun anlayacağı sembolik ve \*\*\*\*forik bir söylemle işaret ettiği için, İslam düşüncesinin asıl rasyonalitesinin felsefi düşünme tarzı içinde aramak gerekmektedir. İbn Sina Şifa adlı eserinin ‘‘ Peygamberliğin kanıtlanması’’ kısmında kutsal metinlerin ancak felsefi düşünmeye meyilli insanların fark edebileceği bir takım işaretler sunduğunu belirtir.

#### 6 – Yabancı kültürlerin İslam düşüncesine etkisi ?

Endülüste İslam düşüncesi daha zahiri, mantıksal işlemlere daha fazla yer veren bir görünüm alırken, Hint alt kıtasında Hint mistik felsefesinin etkisiyle mistik ve hikemi (hikmetli) görünüm kazanmıştır. Yunan felsefesinin kısmen yaşatıldığı bölgelerde (Harran gibi) İslam düşüncesi duru



bir kavramsal tartışma ve analiz diline sahip olurken. İran da daha ziyade edebi denebilecek bir söyleme bürünmüştür. Kısacası İslam düşüncesi İslam ‘ ın yayıldığı bölgelerde yerleşik olan entelektüel birikimlerden hem etkilenmiş hem de bu birikimlere sahip insanları etkilemiştir.

7- Felsefe ve İslam dini arasında temelde bir zıtlık olmadığını kanıtlamak için İbn Rüşd ün yazdığı eser?

Faslu’l-makal

8- Rasyonel bilincin gelişiminde Ontolojinin etkisi ?

Klasik İslam düşünürleri, birazda aistocu ‘Yüksek gerçekleri bilmekle insan bilinci yükselir’ şeklinde özetlenebilecek ilke doğrultusunda ontolojik gelişimi anlamışlardır. Bu açıdan bakıldığında bilinebilecek en yüksek gerçek (hakikat) Allah tır.Allah ı bildikçe Onunla ilgili hakikatleri kavradıkça, Ondan gelen hakikatleri tecrübe ettikçe insan bilinci erişebileceği en yüksek ontolojik düzeye doğru ilerler. İnsan akli olması gereken duruma erişir. Sonuçta rasyonel bilinci, hakikatin bir parçası olmaya başlar.

9- Rasyonel bilinçte Kuramsal gelişimi?

İslam düşünürlerinin büyük sabır ve çabalarla oluşturdukları ve günümüze miras bıraktıkları önemli eserlerin yazılış amaçları, açıktır ki, rasyonel bilincin kuramsal gelişimine katkı yapabilmektedir. Elbette yazılı eserler, rasyonel bilinç için sadece kuramsal bir katkı yapabilirler, zira bu eserlerde yazılan hususları kavramak, onları potansiyel durumlarından aktif hale getirmek okurların çabalarına kalmış bir husustur. Yazılı olan her eser, okuru karşısında yeniden hayata getirilmeyi bekler; okurun zihni gücü sayesinde yeniden bir gerçeklik kazanmaya başlar. Daha açık deyişle, okuru sayesinde okuru ile çağdaş hale gelir.

10- Hayy b. Yakzan kimin eseridir ?

İbn Tufeyl

11- Sokrat ve Platon a göre Şehir nedir ?

Diyolojik bir ortam.

12- Ontolojik (Gerçeklik) nedir?

İslam düşünürleri , varlığın dış dünyada kendi başına bir gerçeklik olarak bulunması ile bu varlığın zihnimizde bir kavram ve imge aracılığı ile farklı bir gerçeklik olarak yer alması arasında ayrım yapmışlardır. Biz bu gerçekliğin ilkine (dış dünyadaki haline) Ontik, zihnimizde kendisini açmışlık durumuna ontolojik adını vermektediriz.

### 13- Değer(hak) ve Hakikat nedir?

İbn Hazm'ın bu noktada verdiği örnek açıklayıcıdır: Zulmün varlığı hakikattir (ontik ve ontolojik bir gerçektir) ama hak(doğru) değildir. Olması gereken şey zulmün ortadan kaldırılmasıdır, adalettir.

### 14- Tefsir ve Yorum arasındaki fark nedir?

Tefsir kavramı daha çok Kur'an metnini dilsel ve tarihsel boyutlarıyla anlamayı ifade ederken, yorum kavramı Müslümanların içinde yaşadıkları tarihsel ortam ile Kur'an metni arasında bağlantı kurma çabasına işaret eder. Kur'an ayetlerine bakarak insanın adaletli davranması gerektiğini belirlemek bir tefsir, pratik hayat ortamı içinde adaleti davranmak ise bir yorumdur.

### 15- Gazzalini el-Munkiz mined dalal adlı eserinde yazdığına göre Kur'an'ı anlamak nasıl olur ?

Tefsirden ziyade yorumlamakla.

### 4. Ünite- Doğu İslam Filozofları

#### 1- Kindi'nin Hayatı ve Eğitimi ?

İslam düşünce tarihçileri tarafından ilk İslam Filozofu olarak kabul edilen Yakup İbn İshak el-Kindi, soyu bir ailenin çocuğu olarak bugünkü Irak'ın güneyinde İslam döneminde kurulmuş önemli bir şehir olan Kufe'de doğdu.

Mutezile Kelam okulunun Basra kolunun faaliyetlerinden haberdar olduğu ve diyalektik anlamda ilk zihni disiplini burada aldığı düşünülüyor.

Me'mun'un 215/830'da kurduğu Beytül Hikme'deki bilgin kaşif ve mütercimler kadrosu içinde yer almayı da başarmıştır.

Kindi özellikle halife Mutasım'ın oğlu veliahd Ahmet'e özel hocalık yapmış bazı kitaplarını da ona ithaf etmiştir. Daha sonra gelen halife Mütevekkil felsefi faaliyete fazla sıcak bakmayınca gözden düşmüş, Kindi'nin şahsi kütüphanesine el konulmuş, hayatının son yirmi yılını saraydan uzak geçirmiştir.

#### 2 – Kindi'nin eserleri ?

Kindi doğrudan tercüme yapmaktan çok, bazı klasik dillerdeki kavramları biliyor, onların Arapça'ya doğru tercüme edilip edilmediğini kontrol ediyor, tercüme edilen metinleri kavram ve üslup açısından gözden geçiriyordu.

Yanlışlıkla Aristoya isnat edilen ve Plotinus'un Enneades adlı eserinin 4-6 bölümlerinden olan Esulucya(theologia) adıyla tanınan eseri Abdülmesih b. Naima el-Hımsi'ye tercüme ettirmiş, sonra kendisi üzerinde gerekli düzenlemeler yaparak veliaht Ahmed'e takdim etmiştir.

Kindi' nin İbnü'n Nedim e göre 241 ; İbnü'l Kıfti ye göre 224 İbn Ebi Usaybi'a ya göre 281 Mahmut kaya ya göre 277 eseri bulunmaktadır.

Süleymaniye kütüphanesinde bulunan yazma mecmuasındaki eserleri ilk defa bütün halinde Abdulhadi Ebu Ride Resail el-Kindi el-Felsefiye adı altında yayınlamıştır.

Felsefe alanındaki kitapları : 1- Kitab fi'l felsefeti'l-ula , Mahmut kaya "ilk felsefe üzerine" ismi altında tercüme ederek Felsefi risaleler adlı eserinin içerisinde yayınlamıştır.

2 – Risale fi hududi'l-eşya ve rusumiha, Mahmut kaya Tarifler üzerine başlığı altında çevirmiştir.

3 – Akıl üzerine.

Fizik alanında : Kitabu'l İbane, bu kitabı Mahmut kaya Oluş ve bozuluşun yakın etkin sebebi adıyla neşretmiştir.

Psikoloji alanında: 1- El-kavl fi'n-Nefs , Mahmut kaya tarafından " nefis üzerine " adıyla çevirmiştir.

2 – Kelam fi'n nefis muhtasar veciz, bu risaleyi Mahmut kaya "Nefis üzerine kısa birkaç söz" başlığıyla çevirmiştir.

Ahlak ve siyaset: Risale fi'l-hile li def'il-ahzan , İtalyancaya da çevrilen bu eser Mustafa çağrıcı tarafından Üzüntüden kurtulma yolları adıyla çevrilmiştir. Mahmut kaya "Üzüntüden kurtulmanın çareleri" adında tercüme etmiştir.

Reddiye: Makale fi'r-red ale'n-nasara, Hristiyanlıktaki teslis akidesini eleştiren bir risaledir.

### 3 – Kindinin Bilimler Tasnifi ?

Kindi ilimleri öncelikle dini ve insani olmak üzer ikiye ayırır.

İnsani ilimler felsefenin çatısı altında toplanmış olup biri doğrudan ilim, diğeri başka ilimler için bir alet ve bir başlangıç sayılmak üzere başlıca ikiye ayrılır. Doğrudan ilim olanlar da teorik ve pratik diye ikiye ayrılır. Teorik sayılanlarda altta fizik , ortada psikoloji , üstte \*\*\*\*fizik bulunmaktadır. Psikoloji bir yönüyle fizyolojiye bağlı, bir yönüyle de \*\*\*\*fiziğe açık olduğundan fizikten \*\*\*\*fiziğe geçişe bir aracı ve bir eşik durumundadır. Filozofa göre Allah nefsi, latif olmayan madde ile latif olan \*\*\*\*fizik arasında bir mertebeye koymuştur. Böylece fizikten \*\*\*\*fizik bilgiye geçmek mümkün olmaktadır.

Pratik ilimler ise ahlak ve siyasetten oluşur. Başka ilimlere giriş için kullanılan alet ilimleri de mantık ve matematik olmak üzere 2 ye ayrılır. Mantık, Aristo nun organın külliyatında yer alan Kategoriler, Önergeler 1 . 1.Analitikler, 2.Analitikler , topikler , sofistlik delillerin çürütülmesi, hitabet ve şiirden oluşur. Matematik ise başlıca aritmetik , geometri ,astronomi , ve müzik olmak üzere dört disiplin içerir. Kindiye göre matematik bilimleri bilmeyen bir kimse bir ömür boyu felsefe okursa da anlayamaz, sadece yazılanları tekrarlamış olur.

### 4 – Kindinin felsefe tanımı ?

Kindinin , İslam dünyasında evren ve insanı, dinin temel öğretilerini de dikkate almak suretiyle felsefi ve bilimsel bir bakış açısı ile ilk ele alan düşünür olduğu söylenebilir.

‘‘İnsan sanatlarının değer ve mertebe bakımından en üstünü felsefedir. Felsefenin tarifi: İnsanın gücü ölçüsünde varlığın hakikatini bilmesidir ? ‘‘

#### 5 – Kindi ye göre \*\*\*\*fizik ?

Kindi Felsefeyi insanın uğraşı alanına giren sanatların en değerlisi , felsefenin de mertebe bakımından en değerli disiplinin \*\*\*\*fizik alanı olduğunu söyler.

İlk sebep’in bilgisine yani Tanrı nın bilgisine götüren \*\*\*\*fizidir.

Kindi \*\*\*\*fiziğin en temel problemlerinden biri olan Allah-alem ilişkisinin yorumunda Aristocu dokrinden tamamen ayrılarak, bu meseleyi İslam ilkeleri doğrultusunda temellendirmeye çalışmıştır. O, kendi döneminde , alemin ezeli olduğunu savunan materyalistlere (dehriler) karşı , onun , Allah’ın hür ve mutlak iradesinin bir sonucu olarak yoktan (‘an leys) yaratıldığını , birçok eserinde matematik ve mantıksal delillerle ispatlamaya çalışmıştır.

#### 6 –Kindinin Bilgi teorisi ?

Meşşai okulunun İslam dünyasındaki kurucusu kabul edilen Kindi de bilgi teorisini klasik konuları olan bilginin kaynağı , bilginin değeri gibi meselelerle uğraşmış, duyu algıları , akıl , sezgi ve vahiy gibi meselelerin bilgi teorisi ile ilişkisi bağlamında ele almaya çalışmıştır.

#### 7- Kindiye göre akıl mertebeleri ?

- 1 – Sürekli fiil halindeki akıl (el-aklū’llezi bi’l-fi’l ebeden)
- 2 – Güç halindeki akıl (el-akl bi’l kuvve)
- 3 – Fiil alanına çıkan müstefad akıl ( el-aklū’llezi harece mine’l-kuvve ile’l-fi’l)
- 4 –Beyani veya Zahir akıl ( el- Aklū’l – beyani ev’z-zahir)

#### 7- Kindi ye göre psikoloji ?

İslam düşünce tarihinde nefsin mahiyet ve işlevleri, arınmasının yol ve yöntemlerini ,ölümden sonraki durumunu felsefi açıdan irdeleyip temellendiren ilk filozof Kindir dir.

Nefis madde gibi eni, boyu ve derinliği olan bir şey değildir; o basit , şerefli , değeri büyük ve yetkindir. Güneş ışınlarının güneşten geldiği gibi onun cevheride de yüce Yaratandan gelmektedir. Kindiye göre nefis, bedenden önce vardır ; bedenden sonra da varlığını sürdürecektir.

#### 8-Kindiye göre Ahlak ?

Dini bir telakkinin dışına çıkarak ahlakı bir felsefe problemi olarak tartışan ilk Meşşai filozofunun Kindi olduğundan şüphe yoktur.

Kindi felsefenin pratikteki yararını dikkate alarak onu “ İnsanın gücü ölçüsünde Allah ın fiillerine benzemesidir ‘ diye tarif etmekte ve bununla o, insanın hikmet, kudret , adalet , iyilik , güzellik ve gerçeklik gibi ilahi sıfat ve erdemleri edinerek tam erdemli bir kişi olacağını söylemektedir.

#### 9- Farabının Hayatı ?

Türkistanın Farab şehri yakınlarındaki Vesiç te yaklaşık 258h tarihinde doğan Ebu Nasr Muhammed b Muhammed b Tarhan b Uzluğ el Farabi Et Türki gerek babasının vesiç kalesi kumandanı olması sebebiyle, gerekse samaniler Devletinin hakimiyetinde önemli bir eğitim ve kültür merkezi konumunda bulunan Farab da ilk eğitimini almış olması dolayısıyla dini ilimler Arapça da yetkinleşmiştir.

Müzik alanında Musika’l kebir eseri önemlidir.

Kendisine antik felsefenin en büyük otoritesi kabul edilip “ birinci muallim “ adıyla bilinen aristoteles’e ilaveten “ikinci muallim” denmiştir.

96 Civarında eseri vardır. 3 başlık altında toplanır

- 1 – Popüler nitelikli olanlar
- 2 – Bilimsel incelemelerden elde edilen sonuçların derlemelerinden oluşanlar
- 3 – Sistematik çalışmalar.

#### 10- Farabının ilimler tasnifi ?

İhsau’l-ulum eserinde her bir ilimin teorik ve pratik açıdan değerini belirterek eğitim ve öğretimdeki önemine işaret etmiştir. İlimleri 5 ana başlık altında toplar.

- 1 – Dil: Sarf,Nahiv.
- 2 – Mantık: Organondaki 8 kitap
- 3 – Matematik: aritmetik , geometri , optik , astronomi , müzik , mekanik
- 4 – Fizik ve \*\*\*\*fizik: Fizikten maksat Aristonun tabiat ilimleri alanındaki sekiz kitaptır.
- 5 – Medeni ilimler : Ahlak , Siyaset , fıkıh , kelam.

#### 11 – Farabi ye göre mantık ?

Farabının en büyük başarısını mantık alanında gösterdiği kabul edilir.

Farabi mantığı önce Aristo nın yapmadığı biçimde “ tasavvurat” (kavramlar) ve “tasdikat” (hükümler) şeklinde ikiye ayırarak ele almış, kendisinden sonra İslam dünyasında yazılan bütün mantık kitapları da bu tasnifi dikkate almıştır.

O na göre dil bilgisi hatasız konuşmanın , mantık da doğru düşünmenin kurallarını vermektedir.

## 12 –Farabinin felsefe anlayışı ?

Tabiattan başlayıp en son gaye olan Tanrı ya kadar varlığın gayesini araştıran bu felsefe sistemi gayeci bir anlayışa sahiptir.

## 13- Farabinin Ontoloji anlayışı ?

Farabi en önemli eserlerinden biri olan Erdemli Devlet in girişinde analizine en salt ve en mükemmel varlık olarak nitelendirdiği Tanrı kavramından başlayarak maddi varlığın en alt tabakasına kadar inen bir evren şeması çizmektedir.

Tanrı (ilk sebep) – maddeden ayrı akıllar (el-ukulü'l-mufarika) – Faal akıl – nefis – Suret – Form

Suret ve form un birleşmesi ile ay altı alemde öncelikle dört unsur (toprak – su – hava –ateş ) oluşur. Bunların karışımından da önce ay altı alemdeki inorganik , sonra organik varlıklar meydana gelir. Ay altı alemdeki cisimlerin maddesi bu dört unsur ilen , ay üstü alemdeki cisimlerin maddesi havadan da hafif olan esir dir.

## 14- Farabinin Vacib-Mümkün anlayışı ?

Tanrı zorunlu(vacip) varlıktır. Tanrıdan başka bütün mümkün varlıklar varlıklarında bir sebebe bağlıdır. Bir üstteki varlığa. Bu zincir Tanrıya kadar gider.

## 15- Farabinin sudur teorisi ?

Farabi Tanrıdan yukarıdaki sıraya göre evrendeki varlıkların meydana gelişini de Sudur teorisi adı verilen bir teori ile açıklar. Bu teoriye baştan beri karşı çıkan İslam kelamcılarının bu itirazları Gazzali nin meşhur Tehafütü'l felasife (filozofların tutarsızlığı) isimli eseri ile zirvesine ulaşmıştır.

## 16- Farabinin bu teoriyi gerçekleştirmelerindeki sebep nedir ?

1 – Mutlak anlamda bir olan Allah tan çokluk alemini doğrudan yaratma ile meydana geldiğini kabul etmek Allah ın da zatında bir çokluk olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Bu durumdan kurtulmak için Meşşai filozoflar “ Birden ancak bir çıkar” prensibini benimsemek zorunda kalmışlardır.

2 – Varlığın sonradan yaratıldığını kabul edecek olursak da ortaya zamanla ilgili bir problem çıkar. Mesela yaratma bir fiildir ve bir süreçte gerçekleşir. Halbuki madde ve hareket yokken zamanın varlığından söz edemeyiz. Ayrıca Alem sonradansa Allah ondan önce ne yapıyordu ? sorusu sorulabilir. Eğer bir şey yapmıyor idiye atıl ve pasif bir Tanrı kavramı ile karşı karşıyayız demektir.

3 – Alem sonradan yaratılmışsa Allah ın alemleri yaratmadan önceki iradesi ile sonraki iradesi arasında bir fark vardır. İrade sıfatındaki değişiklik onun zatında değişiklik olabileceğini akla getirir. Bu da Allah un uluhiyeti ile çelişir.

4 – Neden Allah varlığı belli bir anda yaratmayı irade etmiştir. Acaba daha önce daha önce veya daha sonra yaratmasına engel olacak bir durum mu vardı ?

İşte bu sorunlardan dolayı Farabi kainat ın mutlak anlamda aşkın olan Allah tan hiçbir irade ve seçimi olmaksızın ve zorunlu olarak çıkması suretiyle (sudur) meydana geldiği düşüncesini temellendirmiştir.

#### 17- Farabının bilgi teorisi ?

Farabi Aristocu çizgiye yakın durarak bilginin kaynağında duyular olduğunu savunur. Bu yüzden Platon un “doğuştan bilgi” teorisini reddeder.

Nazari aklın duyularını üç aşamada açıklar.

a-Güç halindeki akıl ( el-akl bi'l kuvve)

b-Fiil halindeki akıl (Bilfiil akıl)

c- Müstefad akıl.

#### 18- Farabının Ahlak teorisi ?

Farabiye göre her insanın nihai hedefi mutlu olmaktır. Ona göre mutluluk başka hiçbir şeye ulaşmak için araç olmayıp doğrudan kendinde amaç olan bir değerdir.

Farabiye göre gerçek ve en yüce mutluluk bilgiyle aydınlanmaktır.

Farabi faziletleri 4 e ayırır

1:Nazari faziletler: Bütün teorik ilim dalları ve en yüce varlık olan Allah la ilgili bilgi.

2 – Fikri faziletler: düşünme gücünün fert ve millet için en yararlı olanı araştırma çabasıdır. Bu faziletin ahlakçılarda , kanun koyucularda bulunması gerekir.

3 – Ahlaki faziletler: İnsanın iradeli davranışlarında her türlü aşırılıktan uzak olarak iyiyi, doğruyu ve güzeli amaç edinmesidir.

4 – Ameli faziletler : İnsanın çeşitli sanat ve mesleklere karşı eğilimlerini gerçekleştirerek o alanda iyi yetişmesi anlamına gelir.

#### 19- Farabiye göre Siyaset ve Toplum felsefesi ?

El Medine tü'l fazıla (erdemli devlet) isimli meşhur eserinde ve diğer bazı eserlerinde öncelikle devletin menşei meselesi üzerinde durmuş ve devlet yapısı fikrinin insan topluluklarında nasıl oluştuğu meselesinde kafa yormuştur. Bu bağlamda 4 anlayış açığa çıkar



a-Ontolojik teori : Varlık planındaki düzen , insan topluluklarını böyle bir planlı yapı kurmaya sevk etmiş olabilir.

b-Biyoorganik teori: İnsan kendi vücudundaki organların koordineli çalıştığını tespit ettiğinde , Bu düzeni toplum yapısında da gerçekleştirmeyi istemiş olabilir.

C – Fıtrat teorisi: Doğuştan toplum olarak yaşamaya göre yaratılmış olan insan, ihtiyaçlarını karşılamak için dayanışmayı sağlayacak bir örgütlenme ihtiyacı duymuş olabilir.

d- adalet teorisi: İnsan kendi mutluluğunu ona temin edecek adalet ortamını sağlayabilmek için, adaleti gerçekleştirecek bir yapıya ihtiyaç duymuş olabilir.

Tam gelişmiş toplumlar küçük(şehir), orta (devlet), büyük(birleşik devlet) olarak 3 e ayrılır. Yunan felsefesinin küçük devlet anlayışına karşı birleşik devletin i savunur.

Farabiye göre devletler 2 şekildedir. Erdemli ve Erdemsiz. Erdemsiz devletler 4 şekildedir. Sapık, fasık , değişebilen ve cahi.

## 20- İbn Sina nın hayatı?

Asıl adı Hüseyin olan İbn Sina, Ebu Ali künesiyle anıldığı gibi, tıp ve felsefe alanında en büyük otorite demek olan ‘Eş-Şeygü’r-Reis’’ ünvanıyla tanınmakta, Batı ‘ da ise ‘Avicenna ‘ olarak bilinmektedir.

Buhara yakınlarındaki Efşene de doğdu. İlk öğretimini babası Abdullah tan gören İbn Sina, On yaşında Kur’an’ı ezberledi. Henüz 18 yaşındayken bu dahi genç , o sırada Samani hükümdarı olan Nuh b Mansur u tedavi ederek saray hekimliğine getirildi.

Filozofun biyografisini Ebu Ubeyd el-Cüzcani yazmıştır.

İbn Sina nın babasının İsmaili dailerini evinde ağırladığını rivayet etmesinden dolayı onun Şiiliği konusunda görüş bildiren felsefe tarihçileri vardır. Fakat Dimitri gutas konuyu ayrıntılı olarak incelediği makalesinde Onun Hanefi mezhebine mensup olduğu tesbitinde bulunmuştur.

## 21- İbn Sina nın eserleri ?

George C . Anawati, Müfellefatü İbn Sina adlı çalışmasında dünya kütüphanelerinde filozofa nisbet edilen 276 adet eser tesbit etmiştir.

1 –Eş – şifa : Felsefeye dair en önemli eserdir. Asiklopedik tarzdadır. İlk defa İbrahim Medkur başkanlığındaki bir heyet tarafından yirmi iki cilt halinde yayımlanmış.

2 – En – Necat :Felsefenin temel konularında okuyucuya bilgi vermek için yazılmıştır. Süryanice, İbranice, Farsça , Latince , Fransızca , İngilizce, Almanca ve İspanyolca ya çevrilmiş. En-Necat ın Kitabün nefis bölümü Fazlurrahman tarafından doktora tezi olarak İngilizceye tercümesiyle birlikte yayınlanmıştır.

3 – El – İşarat ve t tenbihat . ilk defa Jacques Forget tarafından yayımlanan kitabın son ilmi neşri, Nasirüddin i Tusi şerhiyle birlikte Süleyman Dünya tarafından gerçekleştirilmiştir.

4 – Danışname – i Ala i . Felsefe alanında Farsça yazılmış ilk ansiklopedik eserdir.

5 –El –Mebde ve'l-me'ad

6 – Uyunül'l – hikme

7 – Hay b. Yakzan. Sembolik hikaye tarzında yazılmıştır.

8- El- Hikmetü'l – merikıyye

22- İbn Sinanın bilgi teorisi ve mantık ?

İnsanın her çeşit bilgiye ulaşabileceğini söyleyen İbn Sina , Bilmenin zihnin soyutlama yapmasıyla başladığını belirterek bunu idrak terimiyle ifade eder.

İbn Sina ya göre bilgi sadece düşünceyle elde edilmez: Bu konuda daha önemli ve kestirme yok sezgidir.

Akıllar konusunda İbn Sina, Kindi ve Farabi den farklılaşan bir teori geliştirmiştir. Buna göre insanın sahip olduğu bilme yeteneği kuvve halinde akıl , bu yetenekle düşüncenin ilkelerinin kazanılması meleke halinde akıl, bu ilkelere dayanarak gözlem ve deneyle nesnel dünyanın bilgilerinin kazanılması fiil halinde akıl, faal aklın etkisiyle zihnin bu aşamalardan geçerek mükemmellik düzeyine ulaşması müstefad akıl adını alır. Ancak üstün yeteneklere sahip olan peygamberlerin mazhar oldukları vasıtasız bilgi onların kutsi aklı tarafından algılanır.

23 – İbn sinaya göre Nefs?

İbn Sina ya göre nefis her insanın ‘ben’ sözüyle ifade ettiği şeydir.

24 – İbn Sina nın tıp ilmindeki yeri ?

Ölümünden yüzyıl sonra , bir tıp şaheseri olarak bilinen el-Kanun i't-tıb adlı eserinin İspanya'da Latince ' ye tercüme edilip 13. Yüzyıldan itibaren Avrupa üniversiteleri tıp fakültelerinde ders kitabı olarak okutulması ve 17. Yüzyılda Vallodolid Üni. De bir İbn Sina (Avicenna) Kürsüsünün ihdas edilmesi bunu göstermektedir. Ayrıca El- Kanun fi'tıbb'ın latince bir neşrinde(pavia 1510) yer alan kapak resmi , onun tıp ilmindeki otoritesi-nin nasıl değerlendirildiğinin bir göstergesidir; zira resim İbn Sina'yı ortada bir tahtta, Hipokrat ve Galen i de onun 2 yanında otururken tasvir etmektedir. İslam dünyasında kendisinden sonra gelen İbnü'n Nefis ve Hacı Paşa gibi Müslüman tabipler hakkında ‘devrin İbn Sinası’ tabirinin kullanılmış olması, bu otoritenin İslam dünyasında da devam ettiğini göstermektedir